

PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI, JUDGED AS A MESSENGER OF THE THIRD INTERNATIONAL

**Georgiana Semenescu, Assist. Prof., PhD, "Constantin Brâncuși"
University of Târgu-Jiu**

Abstract: Petre Constantinescu-Iași, also involved in the anticommunist process from Craiova in 1936, was to declare 33 years after that process: "Our cause has triumphed in the month of March 1936 - when the process was trialled - in spite of my conviction to the terrible Doftana prison ... to continue to fulfill the tasks set by the Communist Party. "

Without any purpose the process brought some politico-ideological clarifications by setting boundaries to the confusion between communism and anti-fascism, revealing the communist core of the so-called antifascism of communist nature joined to the communist humanist action. This occurred when our clarifications in this plan were more than pale.

Keywords: history, communism, process, law, justice

În anul 1936 s-a judecat, într-un alt centru cultural al țării – la Chișinău – procesul unui număr de opt intelectuali care, sub umbrela militantismului antifascist, a acționat în serviciul rețelei comuniste, în frunte cu Petre Constantinescu-Iași. Aceștia au fost: Mihail Brașoveanu, inspector general în Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Grigore Zoltur, inginer agronom, Paulina Rabinovici, avocată, Ita Diner, avocată, Feija Rabinovici, profesoară, David Feuerstein, profesor, Ipolit Derevici, medic.¹ Toți aceștia erau membri ai Comitetului Regional Antifascist din Basarabia, organizație deghizat comunistă, și au fost arestați și acuzați de infracțiuni la Legea Mârzescu, promulgată în decembrie 1924, care prevedea reprimarea infracțiunilor contra liniștii publice, respectiv: propagandă comunistă; instigare la răsturnarea ordinii de stat; atentat la siguranța statului; asocierea cu organisme străine antifasciste și comuniste în vederea declanșării revoluției socialiste în România, instigare la lupta de clasă; legături cu Internaționala a III-a Comunistă; propagandă comunistă.² Li se imputa inculpaților că au acționat la comenzi primite din străinătate, că au agitat masele prin promisiuni de natură politică și socială specifice unui stat proletar.

Instrucția judiciară în cazul faptelor incriminate, "referitoare la activitatea sa comunistă și în privința legăturilor pe care le aveau antifasciștii români cu membri ai Comitetului Mondial Antifascist" a durat șase luni.³

Procesul s-a judecat la Consiliul de Război de pe lângă Corpul III Armată din Chișinău. Completul a fost format din președinte și cinci membri: colonel Cantemir Popescu, președintele completului, maior Benedict Otto, maior Cristel Rudolf, căpitan Gheorghe Cugles și căpitan Ioan Niculescu. Acuzator, cu rang de comisar regal, a fost numit maiorul Cristea Manea, iar greșier, Pogorniceanu.

Dezbaterile au început la 6 martie 1936, deși fuseseră anunțate pentru 5 martie 1936. Cu trei zile înainte, "Dimineața" a publicat un interviu luat profesorului dr. C. I. Parhon, unul

¹ Irina Achim, Intelectuali comuniști aduși în fața instanței, la Chișinău în "Jurnalul național", 24 mai 2005.

² A se vedea: Procesele comuniștilor în interbelic în "Istorie și civilizație" din 19 decembrie 2012.

³ Olimpiu Maticescu, Stelian Neagoe, Ani de luptă comunistă, 1933-1944, București, 1982, p. 79.

dintre intelectualii de marcă ai României interbelice, care și-a exprimat în numeroase rânduri simpatia pentru luptătorii antifasciști. Nu era primul interviu cu acest subiect, el prezentându-și opiniile și cu privire la alte procese, ca, de exemplu, procesul de la Craiova al celor 19 comuniști din 1936. ”Totuși nu cred în nici un caz probabil ca luptătorul idealist (*P. Constantinescu-Iași – n.n*), pe care îl cunosc, să se fi făcut culpabil de vreo faptă care să-l dezonzoreze – a declarat C. I. Parhon. Din campania pe care am urmărit-o cu un viu interes, atât în țară, cât și în străinătate, se desprinde clar faptul că prof. P. Constantinescu-Iași n-a mers decât pe acest drum ...”⁴

Și totuși, Constantinescu-Iași a apărut ca martor, în numele a 94 de intelectuali din Chișinău, în procesul liderilor comuniști judecați la Craiova în 1934. Consiliul de Război a văzut în declarația sa la proces ”o apologie de clasă”, i-a luat cuvântul.⁵

Apărarea a fost asigurată de un mare număr de elite ale Baroului din București și din Chișinău, printre care: Ion Gheorghe Maurer, Dem. I. Dobrescu, R. Olteanu, I. Șraier, C. Paraschivescu-Bălăceanu, V. Viespescu, Grigore Iunian, fost ministru al Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Nițulescu, V. V. Stanciu, C. Popescu, Alexandru Măță, ș.a. Pe mulți dintre aceștia îi regăsim în postura de apărători în procesele lui Grigore Preoteasa și Ofeliei Manole, în procesul lui Tudor Bugnariu și în procesul anticomunist de la Craiova din 1933-1934 sau în cel din 1936. Apărarea a chemat la bară peste 700 de martori, printre care nume celebre în lumea politică și culturală: Athanase Joja, Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Grigore Iunian, Alexandru Bârlădeanu, Gheorghe Brăticeanu, Mareșalul Alexandru Averescu, Gala Galaction, Traian Bratu, Iorgu Iordan, C. Rădulescu-Motru, Ilie Moscovici, Lothar Rădăceanu, Scarlet Callimachi, dr. Petru Groza, Teodor Bugnariu.”⁶

În semn de solidaritate cu cei judecați, la proces au luat parte o delegație franceză, în frunte cu fizicianul Paul Langevin, și o delegație din Cehoslovacia, care a fost prezentă și la procesul de la Craiova din 1936 al celor 19 inculpați comuniști, în frunte cu Ana Pauker. Delegația a fost formată din scriitoarea Elena Malirova, din partea Ligii Mondiale a Femeilor pentru Pace și Libertate, și doctorul Frederich Kossowitz, reprezentantul Ligii Drepturilor Omului.

Ca și în cazul celorlalte procese anticomuniste, accesul publicului în sala de ședințe a fost limitat. Puteau participa doar persoanele care primiseră ”bilet special”.

Așa cum era de așteptat, președintele Consiliului de Război, cât și comisarul regal au calificat procesul drept unul de ”contravenție” la Legea ordinii publice, la siguranța națională, și nu un proces politic. Iar publicitatea ședințelor de judecată a fost respectată atâta timp cât a existat presă și public în sală.

La prima ședință de judecată, președintele Consiliului de Război a interogat pe fiecare inculpat în parte. Primul a fost profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași. Acesta a declarat, în numele său și al celorlalți inculpați, că ”a fost adus în fața instanței pentru idei politice ... Ceilalți inculpați fac declarații similare.”⁷

De altfel, Constantinescu-Iași avea antecedente, fiind urmărit de autorități pentru activitatea lui politică. Arestat la 28 noiembrie 1934, este supus instrucției judiciare și, apoi,

⁴ ”Dimineața”, anul XXXII, nr. 10485 din 4 martie 1936, p. 7.

⁵ 1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști, p.471.

⁶ Irina Achim, , Intelectuali comuniști aduși în fața instanței, la Chișinău în ”Jurnalul național”, 24 mai 2005.

⁷ ”Dimineața”, anul XXXII, nr. 10488 din 7 martie 1936, p.7.

pus în libertate provizorie la 11 ianuarie 1935. La 19 ianuarie 1935, Senatul Universității Iași era înștiințat de rectorul Traian Bratu că Ministerul Instrucțiunii Publice a cerut suspendarea lui din învățământ, fiind ”bănuț de propagandism și activitate subversivă, comunistă.”⁸

La rândul lui, inculpatul dr. I. Derevici a informat că în momentul comiterii faptelor care i se impută era deținut politic la închisoarea din Tg.-Ocna și că fusese deja judecat și condamnat în consecință.

Inculpatul Grigore Zoltur a calificat procesul ca o judecare ”a democrației”.

În finalul interogatoriilor, toți inculpații au solicitat stingerea procesului.

Primul incident de procedură ridicat de apărare, a vizat publicitatea ședinței de judecată. Avocatul Lucrețiu Pătrășcanu a invocat art. 108 din Codul penal, care prevedea că ”ședințele sunt publice sub pedeapsă de nulitate”⁹. El a atenționat că la prima ședință a procesului persoanele care au dorit să facă parte din asistență au fost împiedicate să intre în sala de judecată în lipsa permiselor.

În continuarea discuțiilor, Președintele Consiliului de Război i-a întrebat pe avocați dacă vreunul dintre ei a întâmpinat dificultăți la pătrunderea în sala de judecată. Avocatul Ion Gheorghe Maurer a răspuns că toți apărătorii au avut asemenea dificultăți, iar avocatul Ștefan Nițulescu a evocat ”pățania” lui.

Incidentul ridicat de apărare a fost respins cu unanimitate de voturi.

Un alt incident ridicat de apărare, prin avocatul Ion Gheorghe Maurer, a vizat modul de desfășurare a instrucției în dosarul respectiv, în urma căreia inculpații au fost trimiși în judecată. De asemenea, Ion Gheorghe Maurer a învederat Consiliului de Război faptul că foarte multe documente pe baza cărora inculpații fuseseră aduși în instanță, fiind considerate corpuri delictive, erau înlocuite cu copii, chiar dacă legea prevedea ca ele să fie depuse în original. Astfel, a fost inclusă în dosar o scrisoare din partea unui ”anume Bugnariu”, adresată profesorului Petre Constantinescu-Iași, dar în copie. În aceeași situație s-au aflat o serie de acte depuse împotriva inculpatei Rabinovici, precum și mai multe acte în limbile franceză, germană sau rusă. O parte dintre acestea au fost traduse, dar nu de către traducători oficiali, ci de către polițiști, pentru ca altele să nu fie traduse. Avocatul Maurer a invocat în acest sens Regulamentul din 18 octombrie 1925, care preciza modalitățile de lucru ale interpreților. La art. 1 se menționa că doar traducerile realizate în condițiile și cu respectarea respectivului Regulament puteau fi ”luate în seamă”. Articolele 9, 10 și 11 prevedeau condițiile care trebuiau respectate în cazul traducerilor oficiale.

După prezentarea acestor cerințe, avocatul Maurer a solicitat amânarea cauzei pentru a se traduce actele de la dosarul cauzei. Pe aceeași motivare, avocatul Drugan a solicitat la rândul lui, amânarea cauzei, argumentând cu exemple de traduceri eronate. Comisarul regal maior Manea s-a pronunțat pentru respingerea cererii și i-a ironizat pe avocați sugerându-le că vor avea motive de casare pe baza actelor netraduse.

După discutarea incidentului, a intervenit avocatul Grigore Iunian, care a informat, de la început, că îi reprezintă pe inculpații Mihail Brașoveanu (inspector) și Paulina Rosenberg (avocată). Deși a făcut precizarea că nu dorește să angajeze polemici cu comisarul regal pe

⁸ Apud: Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței (Viața universitară ieșeană interbelică)*, Iași, 1977, p. 452.

⁹ Ibidem.

parcursul desfășurării procesului, acesta a avut o atitudine sfidătoare față de apărătorii inculpaților. Gr. Iunian a argumentat că toate părțile implicate în proces au interesul să se judece cauza și să se stabilească adevărul. În finalul intervenției sale, a solicitat și el amânarea cauzei pentru a se traduce în mod oficial actele depuse la dosarul cauzei. Comisarul regal și-a menținut concluziile formulate deja. Cu majoritate de voturi, Consiliul a decis unirea incidentului cu fondul, continuându-se dezbaterile.

Apoi, timp de aproape două ore, grefierul a făcut apelul martorilor propuși, în număr de peste 600, iar după unele date de 715. Din totalul acestora, la primul termen de judecată, adică la 6 martie 1936, erau prezenți 257, unul dintre ei fiind propuși de către acuzare. De altfel, acuzarea propusese doar doi martori și, întrucât numai unul s-a prezentat de la primul termen, comisarul regal a renunțat la cel de al doilea.

Pentru că lipseau foarte mulți martori pe care inculpații contau în apărare, avocații au solicitat amânarea cauzei, printre altele și fiindcă unii dintre ei domiciliau în străinătate. La dosarul cauzei existau dovezi că citațiile le fuseseră trimise, respectându-se procedura specială, în realitate ele rămăseseră la Ministerul de Externe. În aceste condiții, apărarea a invocat lipsa de procedură cu respectivii martori și a apreciat că soluția legală era amânarea cauzei.

Pe marginea acestui aspect au existat multe discuții. Avocații C. St. Popescu, St. Nițulescu, Averbuch, Paraschivescu-Bălăceanu au solicitat amânarea cauzei și respectarea procedurii de citare a tuturor martorilor, mai ales a celor din străinătate. Comisarul regal s-a opus amânării cauzei, motivând că încă din 3 decembrie 1935 martorii din străinătate fuseseră citați, având la dispoziție trei luni de zile pentru a primi citațiile și a se prezenta la proces. În consecință – a conchis acesta - solicitarea inculpaților și a avocaților nu era decât o modalitate de tergiversare a procesului.

Apărarea a mai cerut ca doi dintre avocații apărării, respectiv Ella Negruzzi și Grigore Iunian, să rămână în proces ca avocați, renunțându-se la calitatea lor de martori, iar avocatul Demostene Botez, care se afla în aceeași situație, să figureze pe lista martorilor propuși de inculpați.

După insistente discuții și solicitări ale apărării și ale acuzării, Consiliul de Război a trebuit să decidă asupra a două incidente: unul cu privire la calitatea pe care cei trei avocați urmau să o aibă în continuare în cadrul procesului și unul cu privire la amânarea cauzei ca urmare a lipsei de procedură cu o parte din martori. În cele din urmă, Consiliul a anunțat că s-a decis, cu majoritate de patru voturi, unirea celor două incidente cu fondul cauzei și continuarea dezbaterilor procesului.

Cei doi delegați cehoslovaci care asistau la proces au solicitat, prin intermediul avocatului Nițulescu, să le fie acceptată o petiție pe care doreau să o depună la dosarul cauzei înainte de plecarea din țară. Cu toată opoziția comisarului regal, președintele Consiliului a acceptat petiția.

Avocatul basarabean Al. Măță a ridicat un incident privind necesitatea conexării procesului de la Chișinău cu ancheta aflată în desfășurare la Consiliul de Război de la București. Aici erau cercetați membrii Comitetului Central Antifascist, căruia îi erau subordonate Comitetele Regionale, inculpații în procesul de la Chișinău fiind membri ai respectivului Comitet. ”În concluzie – scria ”Dimineața” - d. avocat Măță cere să se aducă în

discuție cercetările de la București pentru ca să se constate de acolo dacă mai sunt alți vinovați și pentru ca problema antifascistă să fie discutată în tot complexul ei, și pentru a se putea vedea dacă este nevoie de amânarea procesului.”¹⁰

Același avocat a făcut o declarație, în ziarul ”Dimineața”, pe tema stării de fapt a unei ”Basarabii lăncezite”, pentru a evidenția, pe acest fond, rolul activismului câtorva oameni ai locului: ”E atât de lăncezită Basarabia că nici măcar n-a găsit în puțina energie rămasă puțin protest. Ce afinitate vătămătoare s-a stabilit între un organism anemiatic, năbușit și acțiunea câtorva oameni însuflețiți doar de dorința de bine, de pace? În ce constă efectul nociv al acestei acțiuni în localitatea asta modificată, decepționată reprezentată de debaterile <<periculosului>> Constantinescu-Iași, prin câțiva studenți teologi?”¹¹

Pe aceeași linie a conexării dosarului de la Chișinău cu cel de la București, aflat în faza preliminară a cercetărilor, a intervenit și avocatul Lucrețiu Pătrășcanu, care a făcut precizarea că pentru aceleași fapte ”antifasciști” de la Chișinău au fost dați în judecată, iar cei de la București, nu. Potrivit concluziei lui Pătrășcanu, ceea ce era delict la Chișinău, nu era și la București.

În replică la incidentul ridicat de apărare, comisarul regal maior Manea Cristea a informat că, în luna noiembrie 1934, atunci când s-au efectuat percheziții la domiciliile inculpaților, au fost descoperite acte compromițătoare, iar la trierea lor a fost depistat un înscris din care reieșea că în septembrie 1934 avusese loc la București o reuniune a luptătorilor antifasciști. Pe baza acestui înscris autoritățile au hotărât ca respectivii inculpați să fie judecați separat, în funcție de zona în care au desfășurat activități comuniste. Astfel, profesorul Tudor Bugnariu a fost judecat la Cluj, iar cei opt inculpați și alți acuzați din Basarabia, la Chișinău. În încheiere, comisarul regal a solicitat respingerea incidentului.

Retrăgându-se pentru deliberare, Consiliul de Război, a respins atât incidentul privind conexarea, cât și aducerea dosarelor de la București la Chișinău.

Președintele Consiliului a anunțat apoi că urmează citirea Ordonanței definitive și a cerut inculpaților să-și noteze pe puncte acuzațiile, pentru a-și organiza apărarea ”pe capetele de acuzare”. Ordonanța conținea 35 de pagini și prezenta, în principal, activitatea profesorului Petre Constantinescu-Iași, precum și analiza faptelor care au rezultat în urma instrucției judiciare.

Ordonanța – scria ”Dimineața” - ”examinează sensul mișcării antifasciste și antirăzboinice, explicând ce se înțelege prin acestea. Arată origina mișcării antifasciste; spune că această mișcare are un caracter internațional și subversiv [...]”

După această expunere, Ordonanța examinează, pe baza documentelor găsite la d. Constantinescu-Iași și la ceilalți inculpați, vina respectivă, caracterizându-se culpa fiecărui acuzat în parte.”¹²

După ce grefierul Pogorniceanu a încheiat citirea Ordonanței definitive, în ședința din 6 martie, apărarea, prin Lucrețiu Pătrășcanu, a ridicat primul incident cu privire la competența materială a Consiliului de Război, un Consiliu cu jurați. El a făcut o radiografie a acuzațiilor aduse celor opt inculpați, a invocat prevederi din Legea Mârzescu, încercând astfel să

¹⁰ Idem, nr. 10490 din 8 martie 1936, p. 9.

¹¹ Idem, nr. 10493 din 11 martie 1936, p.4.

¹² Ibidem.

demonteze acuzațiile privind răsturnarea ordinii de stat a României și venirea la putere a comuniștilor. În nici un caz, Ordonanța definitivă nu prevede acte de terorism săvârșite vreodată de inculpați. Continuând să-și prezinte punctul de vedere cu argumente juridice, și nu numai, L. Pătrășcanu, invocând și jurisprudența, a argumentat că, delictele inculpaților erau de natură politică, prevăzute de legea penală.

În legătură cu același incident a intervenit și avocatul Ion Gheorghe Maurer, care a invocat, ca și Lucrețiu Pătrășcanu, lipsa competenței materiale a Consiliului de Război din Chișinău. Pentru a-și motiva susținerile cu privire la acest incident, Maurer a recurs la un tertip: a citit din Tratatul de drept penal și procedură penală al profesorului Vintilă Dongoroz, un nume respectat de către penaliștii români, pentru a proba că nu există criterii stricte care să definească delictele politice și că infracțiunile politice trebuie să fie judecate de către opinia publică, de popor, așa cum se proceda în jurisprudența românească. Așa stând lucrurile, procesul profesorului P. Constantinescu-Iași și al celorlalți inculpați trebuia să se desfășoare în fața Curții cu Juri, acolo unde judecau ”cetățenii”, și nu judecătorii.

Comisarul regal a solicitat, cu argumente solide, respingerea incidentului. După deliberare, Consiliul a respins incidentul.

La al treilea termen de judecată, respectiv la 7 martie 1936, a fost interogat principalul inculpat, profesorul Petre Constantinescu-Iași. Declarația lui a fost atent urmărită. Acuzatul a dat explicații în legătură cu activitatea lui și a celorlalți inculpați și a încercat să convingă că există o diferență între a fi antifascist, antirăzboinic și a fi comunist, Ordonanța definitivă alăturând în mod eronat noțiunile.

Foarte elocvent, nu a existat în intervențiile lui nicio referire la ceea ce proclamau de fapt comuniștii, și anume răsturnarea ordinii de drept, instaurarea dictaturii proletare. Din contră, el a trecut peste orice situație de fapt și a venit cu o interpretare pe dos, susținând că cea care urmărea schimbarea ordinii de drept era mișcarea de dreapta, pe când comuniștii erau adepții păstrării acestei ordini.

”Mișcarea noastră – spunea Maurer - se încadrează perfect atmosferei specifice din țara noastră. Cu toții suntem împărțiți în două tabere: una de dreapta, care râvnește schimbarea ordinii actuale și alta de stânga, care vrea păstrarea acestei ordine și revenirea la libertățile democratice de odinioară...”¹³

La întrebarea președintelui Consiliului care sunt partidele pe care le consideră fasciste și care antifasciste, inculpatul a răspuns că nu există, propriu-zis, partide antifasciste, ci există, la nivelul țării, o mișcare antifascistă, care reunește oameni din toate categoriile sociale, indiferent de orientarea politică. El a explicat că ajutorul primit din străinătate era doar moral.

În continuarea interogatoriului, Constantinescu-Iași a dat detalii despre congresele care avuseseră loc în anii anteriori la Amsterdam și Paris, unde au fost trasate orientări pentru mișcarea antifascistă. ”În concluzie, d. profesor Constantinescu-Iași arată că motivul ce l-a determinat să se alăture mișcării antifasciste este că în lumea întreagă și în țara noastră există primejdia, ca o categorie restrânsă să pună mâna pe putere și să exploateze masele ... Mișcarea a avut de scop lupta împotriva fascismului și salvarea civilizației din țara noastră și din alte părți ...”¹⁴

¹³ Idem, nr. 10492 din 10 martie 1936, p.4.

¹⁴ Ibidem.

Sintagma "din alte părți" dezvăluie un comandament al Cominternului privind acțiunile țintind înfăptuirea revoluției mondiale.

După ce a răspuns la acuzațiile aduse prin Ordonanța definitivă, inculpatul a fost chestionat atât de comisarul regal maior Cristea, cât și de președintele Consiliului de Război, colonelul Cantemir Popescu, precum și de apărare.

Concomitent cu dezbaterile procesului, au fost citați și martorii propuși de inculpați. Ziarul "Dimineața" publica, la 10 martie 1936, protestul unui număr de 17 martori din Ploiești, propuși de cei opt inculpați, care, ajungând în data de 5 martie în gara din Chișinău, pentru a se prezenta la proces, așa cum fuseseră citați, au fost întâmpinați de un "grup de indivizi înarmați cu bâte"¹⁵ care i-au amenințat și i-au urmărit până la intrarea în curtea Consiliului de Război. Numai numărul mare al grupului de martori i-a determinat pe respectivii indivizi să renunțe la violență. De același "tratament" au avut parte martorii și după ce au plecat de la Consiliul de Război spre gara din Chișinău.

După interogarea principalului inculpat, Petre Constantinescu-Iași, a venit rândul avocatei Etea Diner. Și interogatoriul acesteia ca și cel luat lui Constantinescu-Iași, a fost plin de explicații, de replici la acuzațiile aduse, ea prezentând o autobiografie de "minoritară". Ca și Constantinescu-Iași, a ținut să facă deosebirea între comunism și mișcarea antifascistă.

Al treilea inculpat căruia i s-a luat interogatoriul a fost Feiga Rabinovici. Ca și ceilalți inculpați, ea a ținut să facă deosebire între comunism și antifascism, ca ideologii total diferite.

Inculpatul Mihail Brașoveanu a afirmat, de la începutul interogatoriului, că nu este vinovat de ceea ce i se impută, el fiind un funcționar care lucrase sub administrația românească, dar și sub cea rusească. Îl afectau nedreptățile și nu de puține ori și-a arătat indignarea față de anumite evenimente petrecute în țară. Ca și ceilalți inculpați deja interogați, a susținut că era antifascist, nu și comunist, considerând că era o mare diferență între cele două orientări politice.

Următorul inculpat, Ipolit Derevici, a fost lăsat să-și construiască apărarea așa cum considera, apoi a răspuns punctual acuzațiilor din Ordonanță. El s-a apărat spunând că toate activitățile sale fuseseră legale și desfășurate la lumina zilei.

În aceeași idee, inculpatul Grigore Zoltur a încercat să demonstreze faptul că activitatea sa nu a periclitat ordinea și stabilitatea statului și a explicat motivele care l-au determinat să intre în mișcarea antifascistă. După ce s-a încheiat interogatoriul, între avocații apărării - Al. Măță, Șt. Nițulescu ș. a. și președintele Consiliului de Război au avut loc altercații. S-a ajuns ca apărarea să ceară recuzarea președintelui. Cererea a fost prezentată de avocatul Drugan, care a venit cu argumentul că președintele Cantemir Popescu s-a antepunat în timpul interogatoriilor luate unora dintre inculpați cu privire la adversitatea sa față de antifasciști. După deliberări, Consiliul de Război a respins incidentul.

Încheindu-se și acest incident, Consiliul a trecut la audierea martorilor. Primul audiat a fost studentul de 22 de ani Vasile Bostan, iar la termenele de judecate următoare au fost audiați aproape toți martorii propuși, printre aceștia regăsindu-se: decanul Facultății de Teologie din Chișinău, prof. Ștefan Ciobanu, preotul prof. univ. Popescu Moșoaia, mai mulți profesori din orașul Tighina, avocatul Constantin Grosu, fost deputat de Chilia, dr. Reznic din Soroca, preotul Ion Spinei, fost deputat de Chilia ș.a. Toți aceștia au pledat în favoarea

¹⁵ Idem, nr. 10493 din 11 martie 1936, p. 8.

inculpaților. Este de reținut că martorii s-au situat la rândul lor, pe poziția comuniștilor inculpați.

La ședința din 12 martie 1936 a continuat audierea martorilor, chiar dacă la termenul anterior avocatul Lucrețiu Pătrășcanu a ridicat un incident în legătură cu renunțarea de către apărare la audierea profesorilor martori din orașul Soroca. Incidentul a fost respins. În continuare au fost audiați martorii propuși de inculpați: George Pascu, prof. univ. din Iași, Traian Bratu, prof. univ., rectorul Universității din Iași, care s-au declarat în favoarea lui Constantinescu-Iași. Au mai fost audiați: C. Nădejde, fostul prefect de Buzău, prof. Paul Bujor, prof. univ. Andrei Oțetea de la Universitatea din Iași, profesorii Bărbulescu și O. Trafrați, foști dascăli ai inculpatului. O. Trafrați a ținut să menționeze că lucrarea de doctorat a lui Constantinescu-Iași este una foarte bună și face cinste lumii academice, fiind citată de mulți profesori, atât în țară, cât și în străinătate.

În timpul procesului, presa de stânga a publicat articole de susținere a celor opt inculpați, mai ales din partea unor grupuri de studenți, ai Blocului Democratic sau ai Partidului Național-Țărănesc al dr. N. Lupu, care și-au manifestat simpatia față de aceștia, considerând că "lupta" lor era motivată.

În zilele următoare au fost audiați martori care, în majoritate, erau cadre universitare – Iorgu Iordan, Constantin Mihailescu, dar și persoane care în diferite împrejurări veniseră în contact cu unul sau mai mulți dintre cei judecați, toți declarându-se în favoarea acestora.

În cea de a opta zi a procesului, respectiv la 13 martie, au fost audiați ca martori studenți din Chișinău, Iași și Cluj, care au relatat despre mișcările studențești, de stânga sau de dreapta. Studentul Măscăleanu, a descris atmosfera instaurată de studenții fasciști la Cluj, care îi terorizau pe cei care nu le împărtășeau ideile. El însuși a fost exclus, ca și alți colegi ai săi, din Societatea Studenților de la Agronomie întrucât semnase un protest împotriva suspendării profesorului Constantinescu-Iași, precum și împotriva procesului intentat acestuia. Numărul studenților audiați în calitate de martori a fost impresionant, cei mai mulți fiind din Cluj.

Pe parcursul procesului, au mai fost audiați lucrători de la Atelierele C. F. R. "Grivița" din București, care au prezentat situația de la locul lor de muncă, intervenția violentă a muncitorilor de dreapta, precum și câțiva muncitori petroliști de la Ploiești care au apreciat activitățile antifasciste.

În calitate de martor, avocatul Nic. Moscăuțeanu din Ismail a informat că de mai mulți ani conducea ziarul antifascist "Înainte" și a făcut declarații favorabile inculpaților, în special inculpaților Rabinovici și Zoltur.

Printre martorii favorabili inculpaților au fost deputatul de Bălți Constantin Leancă, profesorul universitar Justin Porucic de la Cluj, fostul subsecretar de stat Anton Crihan, pictorul și scriitorul Gheorghe Talaz, avocatul Petre Mustăciosu din Teleorman, secretarul general al Partidului Socialist de la București, Constantin Popovici, profesorul Ilie Cristea, director de bancă, Andrei Lupașcu, medic, deputat de Romanați, George Macovescu, profesorul Cărașu, fost deputat și senator ș.a. O parte dintre acești martori semnaseră un protest înaintat autorităților prin care își exprimau dezaprobarea față de intentarea procesului împotriva profesorului Constantinescu-Iași.

Potrivit ziarului "Dimineața" în ședința de judecată din 18 martie 1936 avocatul Lucrețiu Pătrășcanu a solicitat audierea "avocatului Philippe Lamour din Baroul de la Paris,

care a sosit azi în localitate și care este mandatarul celor 13 martori francezi citați la Consiliu. D. Lamour vrea, prin depoziția sa, să lămurească situația de fapt privind Comitetul Internațional Antifascist.”¹⁶ Cererea lui Pătrășcanu a fost aprobată, urmând ca avocatul francez să fie audiat în ședința de după-amiază.

A fost audiat apoi, ca informator, profesorul Tomescu de la Facultatea de Teologie, care i-a adus învinuiri grave lui Constantinescu-Iași și s-a declarat în dezacord cu intervenția conducerii Facultății, prin decanul său, profesorul Popescu Prahova, în favoarea inculpatului. Același Popescu Prahova a solicitat președintelui Consiliului de Război să fie confruntat cu informatorul Tomescu.

În zilele următoare, au fost chemați la bară numeroși alți martori, de la profesori universitari, scriitori, ziariști și avocați – Boldur, Fedeleş, Bulat, Scarlat Callimachi, Victor Gherasim, Petre Grozdea - la studenți, muncitori și agricultori.

De peste hotare, au participat la proces, în semn de solidaritate, fizicianul Paul Langevin, care reprezenta Comitetul Mondial Antifascist, scriitoarea Elena Maliecova, din partea Ligii Mondiale a Femeilor, Fr. Kassowitz din partea Ligii Drepturilor Omului, trei avocați francezi Philippe Lamour, M. Willard și Loria Willard și P. Cot, profesor la Universitatea Sorbona.

”Dimineța” scria că ”procesul d-lui Constantinescu-Iași a stârnit emoție în Franța și emoția a fost stârnită pentru că Constantinescu-Iași a fost un elev al universității franceze, pentru că a trăit în această țară și a respirat aerul libertății.”¹⁷

În depoziția lui ca martor, avocatul francez Philippe Lamour a încercat să motiveze legăturile pe care profesorul Constantinescu-Iași le-a avut, alături de alți antifasciști români, cu asociații și organizații antifasciste din străinătate, în special din Franța, unde erau lăsate să-și desfășoare activitatea fără a întâmpina impedimente. Lamour a prezentat, apoi, scrisori adresate Consiliului de Război în favoarea inculpaților, prin care profesori universitari, scriitori, avocați, studenți își declarau sprijinul moral pentru profesorul Constantinescu-Iași și pentru ceilalți inculpați antifasciști, sperând ca procesul se va termina cât mai repede și mai bine pentru toți cei aduși în instanță.

Cu ocazia pledoariilor finale, același avocat francez a trimis o telegramă Consiliului de Război de la Chișinău, ca și prim-ministrului Gheorghe Tătărescu, ministerelor de Interne, de Justiție și de Război: ”Înainte de a părăsi România, în numele Asociației Juridice Internaționale care grupează mii de juriști din 33 de țări și celebrități ale magistraturii și baroului, ..., subsemnatul amintește respectuos Consiliului de Război depoziția în care aducea o probă definitivă, că nici o organizație antifascistă pusă în cauză și având sediul în Franța – I. T. E., Comitetul Mondial Contra Războiului și Fascismului, Comitetul de Vigilență și Amicii Uniunii Sovietice – nu poate să aducă vreo atingere siguranței unui Stat. Aceste organizațiuni sunt mișcări largi de opinie, perfect legale ... Consider că, dacă în aceste condițiuni acuzațiunea rămâne, procesul devine un act de persecuție, contra libertății de opinie, garantată prin tradiția civilizației moderne și prin constituția democratică ... Achitarea se impune atât în fapt cât și în drept. Opinia franceză democratică care, se confundă cu Franța însăși, așteaptă

¹⁶ Idem, nr. 10503 din 21 martie 1936, p. 11.

¹⁷ Ibidem.

această achitare ca o dovadă că România urmează același drum ca și Franța, rămânând demnă de prietenia ei.”¹⁸

Vineri, 20 martie 1936, a fost audiat ultimul martor, avocatul Ștefan Călin, după care comisarul regal maior Manea Cristea a susținut rechizitoriul.

Acesta a făcut istoricul mișcării comuniste în România, amintind că după scoaterea P. C. R. în afara legii, în 1924, comuniștii, dirijați de Internaționala a III-a de la Moscova, au continuat să acționeze prin întruniri, ligi, mișcări sub acoperire democratică. În spatele acelor mișcări de fapt se ascundea și se făcea propagandă comunistă. ”Constantinescu-Iași – spunea comisarul regal – era șeful adevărat al antifasciștilor și al comuniștilor și urmărea să fie comisar al poporului, dacă reușea să facă în România revoluția comunistă ...”¹⁹

O adevărată acțiune antifascistă – a atenționat el – nu avea obiect în acel moment, mișcarea antifascistă nu poate fi o reacțiune contra fascismului pentru că în țara noastră nu există fascism.

A doua zi, sâmbătă, 21 martie, a fost citit rechizitoriul.

Apărarea a intervenit chiar în timpul prezentării acestuia, ridicând mai multe incidente, printre care cel invocat de altfel la primul termen de judecată, referitor la traducerea unor acte aflate la dosarul cauzei, scrise în alte limbi și netraduse inițial, dar pe care acuzarea își fundamenta o parte a acuzațiilor. Ridicând acest incident, apărarea a cerut să se consemneze că traducerea actelor respective a avut loc abia în timpul ședinței de judecată, iar interpretul nu a depus jurământul, așa cum prevedea procedura.

Consiliul de Război a hotărât ca asupra tuturor incidentelor ridicate de apărare să se pronunțe după terminarea rechizitoriului.

”Rechizitoriul s-a terminat la ora 11, comisarul regal cerând, pe baza art. 11 din legea Mârzescu aliniatul a și d, condamnarea acuzaților prof. Constantinescu-Iași și Diner Ita, ca reprezentanți ai Internaționalei a III-a, la zece ani închisoare, pentru Zoltur, Brașoveanu și V. Rabinovici cinci ani, pentru Derevici, Feuerstein și d-na Rosenberg de la trei luni la cinci ani ... D. avocat Maurer a anunțat că vor vorbi în numele acuzaților d-nii avocați Pătrășcanu, Măță, Averbuch, Stoicescu, Constantin Popescu, Ruzescu, Magder, Margheti, Dubinski, Turgan, Maurer și probabil d. Grigore Iunian.”²⁰

Luni, 23 martie 1936, au început pledoariile avocaților apărării. Primul care și-a susținut concluziile pe fond a fost Lucrețiu Pătrășcanu. Pledoaria lui pentru principalul inculpat, profesorul Petre Constantinescu-Iași a pendulat de la prezentarea personalității acestuia până la activitatea desfășurată ”în slujba poporului, a libertăților fundamentale și a păcii”. Pătrășcanu a răspuns la fiecare acuzație formulată împotriva inculpatului, atât în Ordonanța definitivă, cât și în rechizitoriu, precum și la afirmațiile orale ale comisarului regal.

Al doilea apărător care a pledat în fața Consiliului de Război a fost avocatul Al. Măță, pe data de 24 martie. Pledoaria lui a fost una generală, de referire teoretică, la comunism, antifascism, dictatură.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Idem, nr. 10505 din 23 martie 1936, p. 6.

Avocatul Averbuch, după o prezentare generală despre comunism și mișcarea antifascistă din România ca activitate legală a inculpaților, s-a oprit asupra acuzațiilor aduse inculpatei Ita Diner.

Avocatul Constantin St. Popescu, a dezvoltat concluzii pentru inculpatul David Feuerstein, încercând, la rândul lui, să explice în ce constă activitatea mișcării antifasciste din România.

Avocatul Drugan l-a apărat pe inculpatul Grigore Zoltur. Pledoaria lui s-a concentrat asupra combaterii acuzațiilor aduse acestuia, combătându-le pe fiecare în parte.

Avocatul Radu Olteanu a spicuit informații din presa franceză, suedeză, germană, în care se făceau comentarii despre "lupta" dusă și în alte țări europene împotriva fascismului, încercând similitudini cu ceea ce propagau "antifasciștii" judecați.

Dem I. Dobrescu, a vorbit în fața Consiliului de Război despre ideile și idealurile pe care le apărau cei opt inculpați, despre scopurile urmărite de aceștia prin acțiunile desfășurate. În niciun caz nu era o luptă împotriva poporului român sau a siguranței naționale – a susținut el. Avocatul Dobrescu a amintit și despre alte procese intentate antifasciștilor români, fapt neîntâlnit în alte țări democratice. Lupta antifasciștilor nu era una violentă, care să incite la acte reprobabile, ci era o luptă de idei, de opinii, așa cum de-a lungul acestui proces, și nu numai, s-a afirmat de multe ori.

"Cunosc Ordonanța definitivă, rechizitoriul comisarului regal și depozitiile martorilor și trebuie să mărturisesc că n-am înțeles cum s-a făcut acest proces care e atât de șubred, încât îl cred o greșală și pentru poporul nostru și pentru lumea civilizată ... Ați constatat și dvs. din dosarul care arată toată activitatea lui Constantinescu-Iași și prietenilor săi că ei se folosesc de violență, o aprobă sau o recomandă spre a putea trage concluzia că ei ar fi comuniști uzând de o metodă proprie comunismului? Nu, așa ceva nu se afirmă."²¹

Dem I. Dobrescu a combătut cu probele aflate la dosarul cauzei acuzațiile aduse fiecăruia dintre cei opt inculpați.

Au mai susținut pledoarii finale avocatul Carol Steinberg pentru inculpata Eta Diner, iar avocatul Nițulescu pentru toți cei opt inculpați, în special pentru Mihail Brașoveanu.

Avocatul Osvald Teodoreanu l-a apărat pe inculpatul Ipolit Derevici "într-un proces care a făcut multă vâlvă și care e mai mult un proces de opinii și de idei decât unul pozitiv penal."²² Examinând din punct de vedere juridic acuzațiile, pe care le considera greșit încadrate, Teodoreanu a conchis că acestea nu se încadrează în prevederile Legii Mârzescu, lege "creată pentru a se opri instaurarea regimului comunist prin mijloace violente și a opri ca organizațiile comuniste din țara noastră să intre în legătură cu Moscova. Așa rezultă din dezbaterile parlamentare, din declarațiile lui Ionel Brătianu și ale lui George Mârzescu, precum și din lămuririle date de raportorul legii, prof. V. V. Pella, care a arătat că legea nu are ca scop apărarea unei dogme politice împotriva alteia, ci pentru a apăra viața și libertatea oricui și armonia socială."²³

²¹ Idem, nr. 10509 din 27 martie 1936, p. 9.

²² Idem, nr. 10511 din 29 martie 1936, p. 10.

²³ Ibidem.

Procesul a continuat cu pledoariile avocaților Paraschivescu-Bălăceanu și Dubinski, care a pus concluzii pentru inculpata Paula Rosenberg, iar Magder pentru inculpata F. Rabinovici.

Pledoaria avocatului Ion Gh. Maurer, atât în favoarea tuturor inculpaților, în prima sa parte, cât și pentru principalul inculpat, Petre Constantinescu-Iași, în a doua parte, a fost amplă, a uzat de exemple atât juridice, cât și istorice, prin care a încercat să demonstreze legalitatea acțiunilor celor opt inculpați, transparența mișcării antifasciste din România, care – susținea el - nu avea nici o legătură cu comuniștii și acțiunile lor.

În ședința din 28 martie 1936 au luat cuvântul avocații: Rujescu, pentru inculpatul Mihail Brașoveanu, și Grigore Iunian pentru Paula Rosenberg și Mihail Brașoveanu. Cum era de așteptat, pledoaria lui Iunian a fost printre cele mai așteptate, dată fiind reputația de care se bucura ca avocat, ca parlamentar și ca om politic. A fost un demers juridic, istoric și social. El a calificat acuzațiile ”șubreze” aduse de acuzare inculpaților și a făcut trimitere la organizațiile internaționale care luptau pentru respectarea dreptului la opinie, a libertății de exprimare, mai ales la Franța, stat democratic, în care dreptul la opinie, la libera exprimare era garantat și respectat. În finalul pledoariei sale, Iunian s-a concentrat în special la apărarea inculpaților Paula Rosenberg și Mihail Brașoveanu.

După ce Grigore Iunian și-a încheiat pledoaria, președintele Consiliului de Război a acordat cuvântul în replică comisarului regal maiorul Manea Cristea, apoi inculpaților. Ordinea în care au luat cuvântul a fost: Paulina Rosenberg, F. Rabinovici, Etea Diner, Grigore Zoltur, Mihail Brașoveanu, Ipolit Derevici, David Feuerstein. Ultimul a fost inculpatul principal, Petre Constantinescu-Iași.

În etapa finală a procesului, la Consiliul de Război au fost primite două scrisori-depoziții din partea directorului Laboratorului de Psihologie de la Universitatea din Sorbona, J. M. Lahy, și a profesoarei Marie Lahy Hollebecque, de la aceeași Universitate.

La termenul din 30 martie 1936, după ce Consiliul de Război a respins toate incidentele ridicate de apărare în timpul procesului, s-a retras pentru deliberări și a decis următoarele pedepse:

”Prof. Constantinescu-Iași a fost condamnat la 2 ani jumătate închisoare corecțională, 20.000 lei amendă, 10 ani interdicție;

Prof. particular David Feuerstein a fost condamnat la 2 ani închisoare, 15 mii lei amendă și 10 ani interdicție;

Profesoara de stat Feiga Rabinovici a fost condamnată la 2 ½ ani închisoare, 10.000 lei amendă și 10 ani interdicție;

Insp. gen. dr. veterinar Mihail Brașoveanu a fost condamnat la 2 ½ ani închisoare, 20.000 lei amendă, 10 ani interdicție;

Avocata Etea Diner a fost condamnată la 2 ½ ani închisoare, 50.000 lei amendă, 10 ani interdicție;

Ing. agronom Grigore Zoltur a fost condamnat la 3 luni închisoare, 5 mii lei amendă, 5 ani interdicție.

Au fost achitați avocata Paulina Rosenberg și dr. Ipolit Derevici ...

Toți condamnații au fost obligați să plătească solidar despăgubiri 300 mii lei

Condamnații au fost declarați imediat arestați și trimiși la închisoarea centrală din Chișinău.²⁴

Petre Constantinescu-Iași a fost întemnițat la Doftana. El a fost înlăturat din corpul profesoral al Universității din Iași ”ca fiind condamnat de justiție pentru uneltiri contra siguranței statului.”²⁵

Deturnând sensul acestor condamnări, ”Dimineața” scria că ”Amicii fățiși sau deghizați ai dictaturii hitleriste au avut ieri (*1 aprilie 1936 – n.n.*) o mare satisfacție: Consiliul de Război din Chișinău a condamnat șase din cei opt acuzați pentru propaganda antifascistă. Condamnările sunt de o severitate excesivă: doi ani și jumătate de închisoare, pentru un delict inexistent ...”²⁶ Același ziar a publicat un memoriu-protest intitulat *Avocații împiedicați să ia contact cu antifasciștii condamnați la Chișinău*²⁷.

Memoriul, adresat Ministerului de Justiție, a fost semnat de avocații: O.A. Teodoreanu, Al. Mâță, dr. Radu Olteanu, dr. L.D. Pătrășcanu, I.Gh. Maurer, I. Steinberg, C.Sp. Popescu, I. Averbuch, C. Rugescu, A. Drugan, St. Nițulescu, fiind făcut în numele condamnați: P. Constantinescu-Iași, M. Brașoveanu, E. Diner, F. Rabinovici, G. Zoltur, D. Feuerstein și I. Derevici.

Prin apărătorii lor, condamnații au declarat recurs împotriva sentinței, care s-a judecat la Curtea Superioară de Justiție Militară din București. Primul termen a fost stabilit pentru 30 octombrie 1936. Consiliul a avut următoarea componență: președinte - generalul Trandafirescu, membri - col. D. Rășcanu, C. Ionescu, maior Chiriac și Petrovanu. Comisar regal a fost numit colonelul Mircea Demetrescu. Apărarea, asigurată de avocații Virgil Mora, I. Șraier și Ferderber, a depus la dosarul cauzei nu mai puțin de 20 de motive de recurs. Cauza s-a amânat pentru data de 1 noiembrie.

La al doilea termen de judecată, din 1 noiembrie, apărarea, prin avocatul I. Șraier, a dezvoltat cele 20 de motive de recurs. În aceeași ședință de judecată comisarul regal a trecut la prezentarea rechizitoriului. În final a solicitat respingerea recursului declarat de inculpați.

La cel de-al treilea termen de judecată, Consiliul, prezidat de generalul Crassu a respins recursul celor șase inculpați, în frunte cu Petre Constantinescu-Iași, sentința pronunțată de Consiliul de Război al Corpului III Armată de la Chișinău rămânând definitivă.

²⁴ ”Universul”, anul LIII, nr. 91 din 1 aprilie 1936, p. 13.

²⁵ Anuarul Universității 1936/1937, Iași, 1938, p. 4.

²⁶ ”Dimineața”, anul XXXII, nr. 10515 din 2 aprilie 1936, p.5.

²⁷ ”Dimineața”, anul XXXII, nr. 10536 din 26 aprilie 1936, p. 4.